

NIU TIRENI.

WHAKAMANA TAKE WHENUA MAORI.

HE TURE hei whakarite tikanga e taea ai te whiriwhiri nga hoko me nga tuku Whenua Maori kihai i ata oti.

NA KA MEINGATIA HEI TURE e te Runanga Nui o Niu Tireni e noho huihui ana i roto i te Paremete, i runga ano i tona mana, ara:—

1. Ko te Ingoa Poto o tenei Ture ko “Te Ture (Whakamana Take) Whenua Maori, 1892.”

2. Ko tenei Ture me korero tahi me “Te Ture Kooti Whenua Maori, 1886,” me nga Ture whakatikatika i taua Ture.

I roto i tenei Ture ko te kupu “Whenua” tona tikanga ko tetahi whenua e puritia ana i raro i te Karauna karaati, kua rehitatia ranei i raro i “Te Ture Whakawhiti Whenua 1870,” i raro ranei i Te Ture Whakawhiti Whenua, 1885,” i tau ranei ki raro i tetahi memoriara whakamaharatanga take, tiwhikete ranei, kua whakaputaina, kua whakahaua ranei e te Kooti Whenua Maori kia whakaputania i raro i tetahi Ture e mana ana i ia wa a e pa ana ki nga take a nga Maori ki tetahi whenua, ki tetahi Whenua Maori ranei, ki tetahi whenua ranei kua tukuna te ota te tono ranei kia tukuna tetahi Karauna karaati, i whakaaetia i hanga ranei e tetahi Kooti Whakarite tikanga, e tetahi Kaiwhakahaere ranei o te Karauna, e tetahi Komihana ranei i whakaturia e te Kawana, e te Kawana ranei i roto i tona Kaunihera.

3. Kua whakakorea atu e tenei nga Tekiona rua te kau tae atu ki te rua tekau ma waru o “Te Ture Whakatikatika 1889 i Te Ture Kooti Whenua Maori.”

4. Ko ia tiiti tuhituhinga ranei, pukapuka ranei i whakaotia i hainatia ranei i mua o te pahitanga o tenei Ture, a e mea ana hei whakamana i tetahi tuku whenua i runga i te hoko, i te whakawhiti, i te riihi ranei, e mau ana ranei tetahi whakaritenga mo te tuku o taua whenua, ahakoa ko nga hea katoa ko nga paanga me nga take ranei o nga Maori whai take ki tetahi piihi whenua, ki tetahi hea take kotahi, maha atu ranei, a e meatia ana hei huarahi e ahei ai te kaitango ki te whakamana i ona take i runga i te ture kia pumau tetahi whenua ki a ia mona ake kia tau ranei ki a ia mo etahi tau, te

whenua katoa tetahi wahi ranei o taua whenua, a mehemea kaore i oti taua hoko taua whakaritenga tuku ranei, kaore ranei i rehitatia, kua whakakorea ranei te rehitatanga, kei reira ka ahei te Kooti ki te whiriwhiri i nga tikanga i runga i te tonono a tetahi tangata e ki ana e whai take ana ki taua whenua, a ka ahei ano hoki te whakahaere i runga i nga huarahi kua whakaritea i raro iho nei.

5. Me tuku hoki he panui o te wa me te kainga mo taua whiriwhiringa i runga i nga huarahi e whakaritea ai e te Tumuaki o nga Kaiwhakawa. A me whakawa ano hoki e te Kooti nga tikanga e pa ana ki tetahi take e meatia ana kia whiriwhiria nga tikanga i runga ano ia i nga ture whakahaere e whakaritea ana mo aua mahi, a kia ahua rite ano ki te huarahi e whakawa nei te Kooti i etahi atu take. Ko nga korero e whakina ana i runga i aua whiriwhiringa me tuhituhi me haina e nga kaiwhaki korero katoa e korero ana, me te Kaiwhakawa hoki e whakawa ana i taua take, a i muri iho i taua whakawakanga me tuku aua korero me te tuhituhi ano i te whakataunga a te Kooti ki runga, a ka tuku atu ki te Tumuaki o nga Kaiwhakawa. Mehemea e marama ana ki te Kooti e tika ana i mahia i runga i te tika me te whakaaro pai, a kua riro i ia Maori whai take te hea o nga moni tetahi atu whakaritenga ranei i whakaaetia, a e tika ana kia riro i a ia hei whakarite mo te whenua e tukuna ana, a kua utua nga pane Kuini me nga tiuti e tika ana kia utua, kua tukua atu ranei he taunaha mo aua moni, ka ahei te Kooti ki te tuku i tetahi tiwhikete hei whakamana mo taua tuku. A ka ahei te tuku aua tiwhikete ki aua tangata katoa, te hoatu ranei ki etahi me te pupuri i etahi o nga hea me nga paanga o nga Maori whai take nana i whakaoti i haina i aua tiuti e mahia ana.

6. Me whakahua i roto i aua tiwhikete whakamana pera, te whenua te wahi whenua ranei e tukuna ana i runga i aua tiwhikete, me te tangata nga tangata ranei e whakamana ana he tuku whenua ki a ratou. Mehemea e kitea ana he maha atu nga tangata i te tangata kotahi e whai take ana ki aua whenua ka ahei kia kiia aua tangata he hunga e topu ana to ratou take ki nga hea katoa i tukuna ai he tiwhikete pera, ka ahei ano hoki te ki e tika ana kia tau aua whenua ki te tangata kotahi maha atu ranei ki nga hea kotahi maha atu ranei, a ko tetahi ko etahi atu tangata ranei e tika ana kia tau ki a ratou etahi atu o aua hea i ruuga ano i te tika o ia keehi.

7. Ka ahei te Kooti i te mea e whiriwhiria ana etahi putake i raro o tenei Ture i tetahi wa i mua o te tukunga i tetahi tiwhikete pera, ara mehemea e marama ana ki te Kooti he tika kia peratia te tikanga mo tena keehi, ka ahei te whakahaere kia wehewehea te whenua, a mehemea kua oti ke te wehewehe, me ahei ki te whakahaere kia whakawakia ano, kia ahei ai te whakarereke te whakatikatika ranei i taua wehewehenga, ara mehemea e kitea ana he mea pai kia peratia, a i reira ano ka whai mana te Kooti ki te wehewehe ki te whakamana ranei, ki te whakarereke ranei ki te whakatikatika ranei i tetahi wehewehenga kua oti ke te wehewehe i runga ano i te mea e kitea ana he mea tika kia peratia, a ko taua wehenga i wehea ra i whakamana ranei, i whakarereketia i whakatikatikaia ranei ka mana tonu ano i wehea i runga i te tonono mo te wehewehe i raro i te Ture Kooti Whenua Maori, 1886."

8. Ka ahei te Kooti ina kitea he mea tika kia peratia ki te whiriwhiri ki te kimi ko wai nga tangata tika kia tau ki a ratou te whenua,

te hea te take ranei o tetahi Maori whai take ki tetahi whenua, kua mate nei taua tangata, a e whakawakia nei ona whenua, a mehemea e kitea ana he tamaiti te mea tika kia tau ki aia aua hea, ka ahei te Kooti ki te whakatu i tetahi tangata e pai ana kia tu hei kai tiaki mo taua tamaiti, me te haere mai ano o taua tangata ki te whakahaere tikanga mo taua tamaiti i te whakawakanga. Ka ahei ano hoki te Kooti tetahi Kaiwhakawa ranei ki te tohutohu kia tukuna tetahi panui ki te kairiwhi kua kitea tona tika, ki te tangata ranei i whakaturia ra hei kaiwhakahere mo taua tamaiti kairiwhi, i runga ano i te mea e tika ana i ia wa kia peratia he whakahaere mo era tu keehi.

9. Mehemea e kitea ana i roto i tetahi o aua tiiti, tuhituhinga, pukapuka ranei, e whakamaramatia mai ana ranei e nga korero i kore-rotia ki te aroara o te Kooti i runga i te whakawakanga peratanga, e kitea ana ranei i nga pukapuka o te Kooti, kihai i whakahaerea i runga i nga huarahi e whakaritea ana e te ture e mana ana mo taua mahi i te wa i whakaotia ai taua tiiti, tuhituhinga ranei, i te hainatanga ranei o taua pukapuka, i ahua rereke ranei i ta te ture te whakaotinga, te hainatanga ranei o taua tiiti, tuhituhinga, pukapuka ranei, i runga ranei i te unuhanga o nga here kua whakaekea e meatia ana ranei kia whakaekea ki te whenua e pangia ana e taua tiiti, tuhituhinga, pukapuka ranei, i runga ranei i te wa me te huarahi o te tonoga atu kia whakaae te Kawana ki taua tuku, i runga ranei i te rereke o nga whakahaere a te Kooti nana i whakatau nga take o nga Maori whai take, ki tetahi atu mea ranei, i te mea ranei e maharatia ana kihai pea i whaimana te Kooti ki te hanga i tetahi ota i runga i te take i tau ai taua whenua, ki te kore ranei e ata mohiotia te mana o te whakatau, o te mea ranei i hiahiatia kia whakataua e tetahi ota i hanga e te Kooti, a e marama ana te Kooti na te kore mohio ki nga huarahi o te ture i kore ai e whakaritea aua tikanga, i rereke ai nga tikanga mo taua mahi, he kore ranei kahore i mohio nga tangata e whakahaere ana i tena keehi, he kore mohio ranei no te kaiwhakahaere o tetahi o ratou o tetahi Apiha a te Kawangatanga ranei, a kihai i puta he whakaaro takahi i tetahi o nga tikanga o te ture e te kaitango e tona kaiwhakahaere ranei, a kihai i pa atu he mate ki nga Maori whai take o aua whenua, ka ahei te Kooti ki te tuku i taua tiwhikete kua kiia ake nei, me te whakaatu ano ki roto i taua tiwhikete te ahua o nga tikanga kihai i whakamana, nga rerekatanga ranei o nga whakahaere kua mahia, nga take raruraru ranei kua tipu ake i runga i te ahua o ia keehi, hui atu ki te whakaaro o te Kooti mo runga i aua tikanga.

10. Ki te kitea e tahae ana tetahi tangata e tone ana e ki ana e whai take ana ia kia tau tetahi painga ki a ia i runga i tetahi whenua e whakawakia ana, mehemea ranei he tino hiahia no taua tangata ki te takahi i nga tikanga o te ture mo runga i taua whenua, a na te whakamananga ranei o taua tuku i poka ke ai nga take i runga i te tika me te whakaaro pai, i mate ai ranei etahi Maori whai take ki taua whenua e pangia ana e aua tikanga, me kua te Kooti e tuku i te tiwhikete mo taua whenua katoa mo tetahi wahi ranei o te whenua e pangia ana e taua tuku i runga ano ia i te mea e tika ana mo ia keehi, me whakaatu hoki nga take i kore ai e whakaaetia atu he tiwhikete pera; a i ia keehi pera ko te whenua ko nga hea ranei o te whenua kaore ra e whakaaetia ana he tiwhikete, me pupuru ano e nga Maori whitake, kia watea ki a ratou, kia kua e pangia e taua hoko,

riihi, aha ranei, e tetahi taha ranei o taua tuku, i runga ano i te mea e tika ana.

11. Mehemea ka kore e whakaae te Kooti ki te tuku i te tiwhikete mo runga mo tetahi whenua mo etahi wahi ranei o tetahi whenua i whakawakia i raro i tenei Ture, me tuku i reira ano he ripoata e te Tumuaki o nga Kaiwhakawa ki te Kawana me te whakaatu i te take i kore ai ia e tuku i te tiwhikete me te tuku i tetahi tauira mea tuhi-tuhi o nga korero i korerotia i runga i taua whakawakanga.

12. I runga i tetahi whakawakanga pera me era kua kiia ake nei, mehemea tera etahi tonono a nga tangata tokorua, maha atu ranei, a e mea ana kia whai painga ratou i roto i taua tiwhikete e tukuna ana i runga i a ratou whakahaere ki etahi Maori whai take, ka ahei te Kooti ki te whiriwhiri i taua take e tonono ana, a ka ahei ano hoki i te tukunga o taua tiwhikete e te Kooti te panui taua tangata kotahi e tonono ana maha atu ranei, he hunga e whai take ana ara i runga ano i te tika o ia keehi, a ko taua panui ka meingatia i runga i onga tikanga katoa he panui tuturu oti tonu atu.

13. Ka ahei te Kooti te whakaae ki tetahi kirimene ki tetahi whakaritenga ranei e whakaaetia ana ki waenganui i tetahi hunga i runga i tetahi take e whakawakia ana hei whakaoti i tetahi take raruru i waenganui i taua hunga, ara mehemea e kite ana he tika taua whakariterienga ki waenganui i taua hunga, ka whakauru ai ona tikanga ki roto ki te tiwhikete whakaae a te Kooti.

14. Ka ahei te Tumuaki o nga Kaiwhakawa i ia wa ki te tuku i tetahi take e whakawakia ana e te Kooti kia whiriwhiria ano nga tikanga, me tana tohutohu atu i nga huarahi hei whakapuakanga korero, me era atu tikanga i whakaaro ai ia he tika kia peratia.

15. Ko te mana e whakataua ana ki te Kooti e nga tekiona o runga ake nei o tenei Ture me whakahaere anake e nga Tiati me nga Ateha e whakamana ana e te Kawana mo taua mahi.

16. Me whakatakoto ki te aroaro o nga Whare e rua o te Runanga Nui o te Paramete i ia wa he pukapuka whakaatu atu i nga tiwhikete katoa i tukuna, me nga tonono tiwhikete katoa e whakakahoretia ana i runga i nga tikanga o tenei Ture, hui atu ki te ripoata a te Kooti mo runga i ia keehi, me tuku atu aua pukapuka ki te Paramete i roto i nga ra kotahi tekau i muri iho o te whakatuwheranga o te Paramete.

17. Ahakoa nga tikanga o tenei Ture, ko nga tiwhikete katoa e tukua ana e te Kooti i raro i nga tikanga kua korerotia ake nei e kore e whaimana, a me takoto tonu ki roto ki te Tari o te Kooti, a e kore rawa e tukua atu ki tetahi tangata, e kore hoki e taea te rehitia i raro i tetahi Ture, kia matua whakamana aua tiwhikete e tetahi Ture o te Paramete, katahi ano ka taea.

18. Kaua e timataria tetahi whakawa, kaua hoki e whakahaerea etahi tikanga i roto i tetahi Kooti i raro i nga mana o tenei Ture hei whakamatau i te mana o tetahi tuku whenua, o tetahi tiiti, tuhihinga, pukapuka ranei i mahia hei tuku whenua, e whakahua ana ranei i etahi tikanga tuku whenua, e pangia ana e tetahi whakawa whiriwhiringa take i raro i te mana o tenei Ture, kia mutu ra ano te huihuinga o te Paramete e huihui ana a muri atu o taua whiriwhiringa take, haunga ra ia nga whakawa o roto o te Kooti Whenua Maori.

19. I runga i te tonono a tetahi Maori e ki ana e whai take ana e tika ana ranei kia tau ki aia te painga i roto i tetahi whakaritenga

tuku, kirimene ranei i hanga i mua i whakahaerea ranei, mo te hoko mo te tuku, mo te riihi ranei i tetahi whenua ki te karauna, ki tetahi atu tangata ranei, a ki te ki ia kua mate ia i runga i te mea kihai i tino whakaotia etahi o nga tikanga o taua whakaritenga, kirimene ranei, i runga ranei i te whakarereketanga o nga tikanga o taua whakaritenga, kirimene ranei, ka ahei te Kooti ki te whiriwhiri i nga take me nga tikanga o ia keehi pera, a me te tuku ripoata ano mo runga i aua keehi ki te Runanga Nui.

20. Ko te wa timata atu i te wa i mana ai "Te Ture Whakatikatika 1889 i nga Ture Kooti Whenua Maori," tae atu ki te mutunga o tera huihuinga o te Paremete, me kua tera wa e maharitia kua hoki e uru ki nga tatau o te wa e whakaritea ana e tetahi ture kia pahure tetahi wa ka kore e ahei te tono whakawa te whaka-haere whakawa ranei, e araia ana ra taua whakawa e "Te Ture Whakatikatika 1889 i nga Ture Kooti Whenua Maori," e "Te Ture Whakatikatika 1890 i nga Ture Whenua Maori," me "Te Ture Whakatikatika 1891 i nga Ture Kooti Whenua Maori," e tenei Ture ranei.